

Çeşitli Yönleriyle
KERBELA
(Din Bilimleri)

III. Cilt

EDITÖR
Doç. Dr. Alim YILDIZ

T.C. BAŞBAKANLIK
TANITMA FONU

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI

SİVAS - 2010

TARİHTE GOYGOYCU LAR

Hikmet Toker - Erhan Özden

İslâm tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan Kerbelâ Olayı, İstanbul'un kültürel hayatında bir takım etkiler doğurmuştur. Kerbelâ Olayı'nın vuku bulduğu Muharrem ayı boyunca bu olayı hatırlamak ve şehit olanların yasını tutmak amacıyla yapılan merasimler, beraberinde İstanbul'a özgü bir takım adetleri ortaya çıkarmıştır. Bu adetlerin en mühimlerinden biri de "Goygoycular" adı verilen bir dilenci grubunun, İstanbul mahallelerini dolaşarak aşûrelik erzak toplamasıdır.

Genellikle altışar kişilik gruplar halinde dolaşan bu dilenciler, ekseriyetle körlerden oluşmaktaydı. Ayrıca her grubun başında bu dilencilere rehberlik eden çolak veya topal bir posta başı bulunurdu. Bunlara "yedekçi" de denilirdi.

Kendilerine has giyim şekilleri olan bu dilencileri diğer dilencilerden ayıran en büyük özellik, paradan ziyâde aşûre erzakı toplamaları ve bu esnâda Kerbelâ Olayı'nı konu eden ilâhîler söylemeleri idi. Bu topluluk ilâhîlerin her beyitinden sonra hep bir ağızdan tekrar ettikleri "Ya hoy goy canım" kelimesinin zaman içinde değişime uğraması ile "Hoygoycular" veya "Goygoycular" adını aldı.

Goygoycuların ilk olarak hangi tarihte ortaya çıktıkları kesin olarak bilinmemekle birlikte, birçok kaynakta Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da lâğvedilmesinden sonra görülmeye başladıkları belirtilmektedir. Bu hususta Reşat Ekrem Koçu şu açıklamayı yapmaktadır:

"Sultan Mahmut o kadim asker ocağını kaldırdıktan sonra devlet bünyesinde ıslahata başlamış, bir geniş kıyâfet inkılâbı olmuş; programları, örnekleri Avrupa'dan alınarak yeni mektepler müessesler açılmış, orduya ve okullara Avrupa dilleri öğretimi girmiş, aşırı muhafazakâr ve muhakkak ki çoğunluğu da teşkil eden aşırı cahil kitle padişâhı "dinsizlik", "gâvurluk" ile ithama başlamıştı.

Onların da dînî hisleri okşanmış, onlara zararsız tavizler verilmiş, tarih kaynakları karıştırılarak İstanbul'un muhtelif yerlerinde padişahın çevresindeki kimselerin gördükleri rüyâlarla bir takım "Sahâbe" kabirleri bulunmuş, merâsimle ihyâ edilmiş, bu arada mübârek bir mâtem ayı olarak bilinen Muharrem ayında kabilelerle dilenmeye çıkan goygoycular da hoş

görülmüş belki de devlet ricâli kapılarından verilen cömertçe sadakalarla himâye edilmişti.”¹

Şehzade Câmîi karşısında bulunan Tabhane (Tavhane)² binasında barınan Goygoycuların, İstanbul’a Muharrem ayında geldikleri ve sonra tekrar memleketlerine döndükleri anlatılsa da bazı kaynaklarda İstanbul halkından oldukları belirtilmiştir. Geleneksel Osmanlı kıyafetine ek olarak yalnızca Muharrem ayına özgü bir kıyafet giyer ve topladıkları erzakları omuzlarında bulunan iki ağızlı torbalara koyarlardı. Topladıkları erzakların bir bölümü ile Muharrem ayının onuncu günü Tabhâne bahçesinde aşûre yapar, kalan kısmını da satarlardı.

Aşûrenin, böyle bir dilenci zümresini ortaya çıkarmış olması, bu dönemde halkın aşûreye verdiği önemin bir nevi göstergesidir. Bu bağlamda konuyu biraz daha açarak bu geleneğin topluma nasıl yansıdığını görelim.

İstanbul’da Aşûre:

Konuya başlamadan önce aşûre kelimesinin anlam ve menşei hakkında birkaç söz söylemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Arapça bir kelime olan âşûra on sayısı ile ilgili olarak “aşr” kökünden türemiştir. Aşûre gününün menşei ile ilgili olarak birçok rivâyet anlatılmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Hz. Âdem’in tövbesinin bu günde kabul edildiği.
- Nuh (as)’un gemisinin bu günde Cudi Dağı’nın tepesine oturduğu.
- Hz. Musa ve kavminin, Firavun’un zulmünden bu günde kurtuldukları.
- Hz. Yunus’un balığın karnından bu günde kurtulduğu.

Yukarıda bahsedilen bu olayların tarihte gerçekten varolduklarını Kurân-ı Kerim’den öğrenmekteyiz, ancak hepsinin aynı günde oldukları ihtilafıdır.³ Aşûre günü İslâmiyet’ten önceki dönemde de Araplar tarafından kutsal sayılmış ve bu günde oruç tutulmuştur. İslâmiyet’ten sonra Ramazan orucunun farz kılınması ile birlikte bu gelenek sona ermiş ancak dileyenlerin oruç tutmaya devam etmeleri hususunda bir kısıtlama getirilmemiştir. Bu günle özdeşleşmiş olan önemli adetlerden biride aşûre adı verilen bir tatlının pişirilerek dağıtılmasıdır. Dini bir dayanağı olmayan bu âdet Osmanlı

¹ Reşat Ekrem Koçu, *"Goygoycular", İstanbul Ansiklopedisi, MEB Basımevi, 1973, c. XI, s. 7056.*

² Osmanlıda düşkün ve bakıma muhtaç kişilerin barındıkları aşevi yada dâr-üş-şifâ.

³ Eyüp Baş, *"Aşûre günü tarihsel boyutu ve Osmanlı dini hayatında ki yeri üzerine düşünceler", AÜİFD*

2004, sy. 1, s. 168-169.

geleneğinde de yer bulmuştur. Bütün Müslüman milletlerde farklı biçimlerde icra edilen aşûre dağıtma âdeti komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ve toplumsal diyalogun arttırılması açısından büyük öneme sahiptir.

Genellikle buğday, arpa, bulgur, kuru üzüm, nohut gibi maddelerle yapılan aşûre tatlısının menşeinin Nuh Tufanı'na dayandığı birçok kaynakta belirtilmiştir. Buna göre Hz. Nuh'un gemisi Muharrem'in onuncu gününde Cudi Dağı tepesine oturmuş ve gemide bulunan erzaktan çorba pişirilmiştir. İşte yukarda bahsettiğimiz malzemeler ile pişirilen bu çorba günümüzdeki aşûreye temel oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da da aşûre pişirilerek dağıtılması yaygın bir hal almış ve en fakir evden saraya kadar her mutfakta aşûre pişirilerek dağıtılması önemli bir gelenek olmuştur. 17 Mart 1905 (10 Muharrem 1323) tarihli İkdâm gazetesini, saray mutfağında pişirilen aşûre ile ilgili şu haberi vermiştir:

"Aşr-ı Muharremü'l-haram olmak münasebeti ile bu sene dahi şeref-sudûr buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhî mantûk-ı münifince (padişahın iradesi/fermanı gereğince) serkilârî-i hazret-i Padişâhî âtifetlü Osman Beyefendi hazretleri ile Matbah-ı Âmire müdürü saadetlü Mazhar Beyefendi hazretlerinin nezâretleri altında olarak Saray-ı Hümayun-ı cenab-ı mülûkâne civar-ı mes'adet-medârında tehyi'e edilen (hazırlanan) mahall-i mahsusda suret-i nefisede aşûra tabh ile fukara ve zu'afâyâ (fakirlere) tevzi 'kılınmış (dağıtılmış) ve bu vesile ile de ed'îye-i mafrûza-i hazret-i Pâdişâhî yad u tezkâr kılınmıştır".⁴

İstanbul'da aşûre gününü Sadri Sema şu satırlarla anlatmaktadır:

"Aşûre, Muharrem ayının onuncu günü. Aşûre günü. Muharremde pişirilen maruf nevâle tabhı aşûra. Aşûr da denilir. İmâretler faaliyete geçerci, ocaklar alev alev yanar bacalardan buram buram dumanlar çıkardı. İstanbul'un Hamidiye, Laleli; Üsküdar'ın Yeni Câmii, Valide Câmii imareti gibi büyük aş ocaklarında ve birçok dergâhlarda aşûre pişirilirdi. İstanbul şahlanırdı, köşede bucakta ne kadar fakir varsa, ne kadar dilenci varsa akşamdan imaretlerin, dergâhların etrafını sararlar, kapılarında sıralanırlardı. Lâkin karma karışık bir halde. O çağlarda kuyruk dünyaya gelmemişti. Ellerde kovalar, güğümler, testiler...

Muharrem de on gün İranlılar Karacaahmet'te Seyit Ahmet Deresi'ndeki tekkelerinde geceli gündüzlü mâtem ayini yaparlardı. Onuncu günde İstanbul'un dört tarafından buraya toplanırlar, bir kısım takım takım,

⁴ İkdâm Gazetesi, "Aşûra", 17 Mart 1905 (10 Muharrem 1323), s. 3.

deste deste, bir kısmı ayrı ayrı perakende gelirler, Seyit Ahmet Deresi'ne giderler, akşama doğru alaca bulaca bayraklarla donanmış bir alay kabile kabile halinde dönerler, İstanbul'daki hanlarına avdet ederlerdi. Orada bir veda, bir mâtem gecesi yaparlardı. Hüzünlü bir ayin, hatta kanlı bir veda....”⁵

20 Nisan 1901 (9 Muharrem 1319) tarihli İkdâm gazetesi İstanbul'da İranlıların gerçekleştirdiği mâtem merâsimi ile ilgili şu haberi vermektedir:

Merasim-i Tâ'ziyet

“Dün Akşam İrânilerce aşr-ı mah-ı Muharremü'l-haram olmak hasebi ile şehrimizde mukim (İkamet eden) tebaa-i İrâniye tarafından Valide, Yusufiyan, Sünbül, Vezir, Caferiye hanlarında merâsim-i ta'ziyet-kârî ifâ edilmiştir.

Valide hanının etrafı ve duvarı emâkin (yer, mekan) ve cidârı (duvarı) serâpâ (baştan başa) siyaha bürünüp câbecâ (yer yer) fânuslar ve avîzeler ikâd olmuş (yakılmış) ve mersiyehânân ve taziye-yi gûyân (okuyan) deste deste sahnhaniye (avlu meydana) dahil olarak defaâtle etrafını dolaşmışlar ve okudukları merâsî-i dilsûzûn (yürek yakıcı mersiyeler, ağıtların) te'siri ile hâzırûnu gark-ı te'essür eylemişlerdir. İran Sefareti Maslahatgüzârı ve Sefâret ve konsoloshâne erkânı me'mûrîni merâsim-i ta'ziye esnasında hazır bulunmuşlardır.

Kabileler, icrâ-yı resm-i ta'ziye önlerinde meş'aleler bulunduğu halde han içerisine girip nuhât-ı gâm-ı engiz (hıçkırarak ağlamak) ref' (yükseltmek) ve hususen [debistan-ı (okul) İraniya-yi] şakirdan-ı eda-yı ma'sûmâneleri ile hâzırûnu eşk-nisâr (gözyaşı dökme- saçma) eylemişlerdir. Saat üç raddelerinde merâsim-i mâtem hitam-pezir olmuştur (son bulmuştur). Sûferâ-i Me'mûrîn-i ecnebiyyeden (yabancı elçilik memurlarından) bazıları esna-yı merâsimde hâzırûn miyanında bulunmuşlardır. Tëbaa-i İrâniye bugün Üsküdar'da vâki' Seyyid Ahmed Deresi'ne giderek ikmâl-i merâsim-i mâtem edeceklerdir”⁶.

Yukarıda İstanbul kültür hayatı açısından öneminden bahsettiğimiz Aşûre günü için erzak toplayan bu dilenci grubuna neden Goygoycular denildiği hususuyla ilgili muhtelif açıklamalar vardır. Şimdi kısaca bu konu üzerinde duralım.

⁵ Sadri Sema (1880-1964), *Eski İstanbul Hatıraları*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2002, s. 311.

⁶ İkdâm Gazetesi, “*Merâsim-i Taziyet*”, 20 Nisan 1901, (9 Muharrem 1319), s.2.

Goygoyculuk İsminin Çıkış Noktası İle İlgili Muhtelif Rivayetler:

Kerbela vakâsını konu eden mersiye ve ilâhîleri okuyarak dilenen Goygoycular bu ilâhîlerin beyit ya da kıt'a sonlarında tekrar ettikleri "ya hoy goy- goy canım" ya da "hey koy goy" gibi terennümlerden dolayı bu isimle anılmaya başlamışlardır. Ercüment Ekrem Tâlu Goygoycular adlı makalesinde bu konuyu şöyle açıklamıştır:

"Kendilerine Goygoycu denilmesinin sebebi her çaldıkları kapının tekrarladıkları, zemin ve zamana uygun bir nevi ilâhînin nakaratı idi -Gökte melek; yerde her şey ağlıyor, hey goy goy canım."⁷

Musahipzade Celal ise bu terennümlerin "Hayyulkayyum"dan türediğini belirtmiştir.⁸ Musiki mecmuasında okunan "ya hoy goy goy canım" terennümünün aslının "yahu koy koy" yani aşûrelik erzaktan torbama koy olduğu ve zaman içinde yukarıdaki şekli aldığı ifade edilir.⁹ Başka bir kaynağa göre: kelimenin aslı "koy koy"dur ancak, aslen Anadolu'lu olan bu dilencilerin yanlış telaffuzlarının sonucu olarak goy goy şeklini almıştır.¹⁰ Yine farklı bir kaynakta kelimenin aslının "gaygay" olduğu, ilâhîlerin kalabalık ve gürültülü bir ortamda ağlamaklı seslerle okunduğundan goy goy olarak algılandığı bilgisi verilmiştir.¹¹

Son olarak, bu terennüm "Hey kaygulu canım" şekli ile de ifade edilmiştir.¹² Tâhir-ül-Mevlevi Mahfel dergisinde yayınlanan "Muharrem'ül Haram" adlı makalesinde "hoy goyculuk" olarak tabir ettiği bu kelimenin kökenini şöyle açıklamıştır:

"Kendilerine unvan-ı mahsus olan bu "hoy goy goy" (hu hu hu) mükerrlerinin (tekke ağzı) olarak (gaygaylı) tegannisinden ibaret idi."¹³

Yaptığımız araştırmalar neticesinde elde ettiğimiz kanaat ise bu kelimenin "koy koy" veya "koy koy yahu" terennümünden türediğidir. Zira Goygoycuların dilenmek amacıyla gittikleri kapıların önünde heybelerini açarak ev sahibine "koy koy" veya "koy koy yahu" gibi terennümleri

⁷ Ercüment Ekrem Talu, "Goygoycular", *Resimli Tarih mecmuası*, İstanbul 1952, c.III, sy, 93, s. 1929.

⁸ Musahipzâde Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946, s. 99.

⁹ Halil Can, "Dini Musiki", *Musiki Mecmuası*, Haziran 1974, sy. 296, s. 21.

¹⁰ Emin Karabey, "Elli Sene Evvelki İstanbul'da Sokak Müziği", *Musiki Mecmuası*, sy. 12, s. 2.

¹¹ John Morgan O' Connell, "The Life And Death Of The Turkish Gazel", *Ethnomusicology*, University

Illinois Press, vol.43, s. 410.

¹² Hacer Aktaş, *Osmanlıda Mübârek Gün ve Gecelerde Dini Musiki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 47.

¹³ Tahir-ül-Mevlevi. "Muharrem'ül Haram", 1339 Muharremine Mahsus Nüsha, sy. 3, s. 48.

söyleme olasılıkları yüksektir. Goygoyculuğun amacı dilencilerin taşıdıkları heybelere aşûrelik erzak konulmasıdır. Bu da elde ettiğimiz kanaati doğrular niteliktedir.

Barınakları ve Kıyafetleri:

Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mehmet için yaptırdığı Şehzade Câmîi'nin karşısında sakat ve fakirlerin barınması amacı ile inşa edilmiş olan Tabhane (Tavhane) adlı bir bina bulunmaktadır. Burada kalan garibanlara sabah ve akşam olmak üzere iki öğün yemek verilirdi. Muharrem ayı geldiğinde Tabhanede barınan âmâlar başlarına sarıklar sarar ve sırtlarına bir aba giyerek omuzlarında asılı olan torbalarla erzak dilenciliği yaparlardı. Muharrem'in ilk gününden itibaren sokakları dolaşan bu goygoycuların kendilerine özgü bir dilenme şekilleri vardır. Bu da onları diğer dilencilerden ayıran en önemli özelliktir. Tabhane binası ve goygoycuların kıyafeti ile ilgili olarak Ragıp Akyavaş şu ilgileri vermiştir:

“Şehzade Câmîi'nin karşısında tabhane denilen bir bina vardı burası Anadolu'dan gelen iki gözü kör olanların ikâmetine tahsis edilmiş bir vakıftı. Gökyüzünde Muharrem ayının görülmesi ile beraber bu iç turistler üstlerinden harekete geçerler ve hep bir ağızdan bir mersiye tutturup dolaşmadık İslâm Mahallesi kapısını çalmadık Ümmet-i Muhammet hanesi bırakmazlardı. Başlarında yemeniden bir sarık, sırtlarında bezden cüppe, ellerinde değnek, ayaklarında yarım bir pabuç, yarım mest, omuzlarında ortasından bölünmüş biri önde biri arkada iki ağızlı beyaz bez torbalar asılı bulunurdu.”¹⁴

Kıyafetleri ile ilgili başka bir açıklama ise şu şekildedir: Başlarında sarık, sırtlarında boy abası, omuzlarında birer beyaz torba, ellerinde ise bir değnek bulunurdu.¹⁵ Diğer bir kaynakta kıyafetlerinin ince yemeni sarıklı ve bez cübbeli, ellerinde uzun asaları sırtlarında ortasından bölünmüş iki taraflı ve iki ağızlı beyaz bez torbalar şeklinde olduğu belirtilir.¹⁶

Kaynakların çoğu goygoycuların kıyafetleri hususunda aşağı yukarı aynı bilgileri vermekle beraber bazı küçük farklılıklar da bulunmaktadır.

¹⁴ Erhan Afyoncu, İlber Ortaylı, Vahdettin Engin, *Payitaht-ı Zemin Eminönü*, Eminönü Belediyesi, İstanbul 2008, c. I, s. 347.

¹⁵ Abdülaziz Bey, *Osmanlı, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 320.

¹⁶ Efdalüddin Tekiner, “Aşûre Goygoycuları”, *İslâm Türk Ansiklopedisi*, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1941, c.I, s. 614.

Dilenme Şekilleri:

Goygoycular altışar kişiden oluşan gruplar halinde dolaşırlardı. Bu grup, ekseriyetle körlerden oluşur ve başlarında çolak veya topal bir yedekçi bulunurdu. Birbirlerinin omzuna tutunarak belli bir yürüyüş nizamı sağarlardı.¹⁷ Bir evin önüne geldiklerinde grup halka şeklini alır; başlarındaki yedekçi gülbank çeker ve Goygoycular da bir Kerbelâ mersiyesi okurlardı. Mersiye'nin her beyitinden sonra hep bir ağızdan “ya hoy goy canım!” derlerdi. Şayet kapı açılırsa Şehidan-ı Kerbelâ aşkına diyerek zâhire dilenirlerdi. Tahirü-l-Mevlevî, kapı açıldıktan sonraki seremoniyi şu sözlerle anlatmaktadır:

“İlâhının hangi bendinde evin kapısı açılır, ya nakten yahut aynen aşura harcı uzatılırsa artık aşağıki bentlerin okunmasına lüzum görülme-yerek duaya başlanırdı verilen hediye her ne ise ona mahsus torbanın hâmil-i kapıya yaklaşır aldığı-nı torbasına boşaltıp kabını iade ederdi. Hatta şu âdet meşhur meselimizin sebeb-i zuhuru olmuştur. Hanımın biri çorba içerken kapının önünde ki Goygoycuların ilâhîsinden meraklanmış. “Zerafet! şu çorbayı içemeyeceğim götür de Hoygoyculara ver.” demiş. Zerafet’in kapıyı açması üzerine fukaradan biri: “o nedir?” diye sormuş. “Pirinç” cevabını alınca yaklaşp torbasını açmış. Zerafet Bacı da elindeki taşı torbanın içine boşaltıyormuş, zavallı âma pirincin dane olamadığını torbanın ısladığını anlayınca: “Bacı sen eski hayratı da berbat ettin.” demiş!”

Toplanan erzakı koydukları heybeler iki gözlüydü ve her Goygoycud-a bir adet torba bulunurdu. Sayıları altı olduğundan, taşıdıkları heybelerin gözleri on iki imam esasına dayanırdı. Reşat Ekrem Koçu, heybelerin on iki gözlü olması ile alâkalı şu izahatı yapmıştır:

“Bir takımdaki altı kişinin her birinin omzunda birer heybe, torba bulunurdu rivâyet ikişer gözlü altı torbadan murat, on iki imam aşkına sadaka erzak niyâzı idi.¹⁸

Heybelerin her gözü farklı erzak çeşitlerine tahsis edilmişti. Evlerden verilen sadakanın türü ne ise ona mahsus torbayı taşıyan Goygoycu kapıya yaklaşırdı. Ardından yedekçi erzakı uygun torbaya koyardı¹⁹. Bunu yaparken de ellerinde bulunan keşkûlvâri kapları kullanırlardı. Erzaklar gözlere şu şekilde bölüştürüldü:

¹⁷ Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman Gazetesi. Yayınları, İstanbul Tarihsiz. s. 86.

¹⁸ Koçu, s. 7056.

¹⁹ Tekiner, s. 614.

- 1 ve 2. göz: Zeytinyağı, sadeyağ
 3 ve 4. göz: Pirinç, bulgur
 5 ve 6. göz: Un, irmik
 7 ve 8. göz: Şeker, sabun
 9 ve 10. göz: Hoşafılık, kuru fasulye, nohut, bakla, mercimek
 11 ve 12. göz: Tarhana, çay-kahve²⁰

Toplanan erzak, Şehzade Câmîi karşısındaki Tabhane binasına götürülür ve burası adeta bir erzak deposuna dönüşürdü. Muharrem'in onuncu günü geldiğinde toplanan erzakların bir kısmı ile aşûre kaynatılır, geriye kalan kısmı satılarak Goygoycular arasında taksim edilirdi. Önemli bir nokta da aşûre pişirildiği anda Goygoycuların bir ağızdan İmam Hüseyin Hazretleri ile Ashab-ı Kirâm'a duâ etmeleridir²¹. Bazı kaynaklarda, bu merâsimden sonra ortadan kayboldukları söylene de Muharrem'in sonuna kadar dilendikleri kuvvetle muhtemeldir.

Okudukları İlâhiler:

Goygoycular genellikle Kerbelâ hadisesini konu alan ilâhîler okur, o dönem İstanbul'unda her Muharrem ayında yaşanan mâtem havasını ziyâdeleştirirlerdi. İstanbulluların Kerbelâ yasını ne kadar samimi bir şekilde tuttuklarını Ercüment Ekrem Talu şöyle anlatmaktadır:

“Nerede kaldı ki, Goygoycuları hatırlayalım onları bir masal gibi çocuklarımıza anlatalım? Onlar, Muharrem ayı girdi mi mâtem tutarak evdeki endam aynalarının yüzüne perde geren, otuz gün tahta kupalarda su içen ve kapıları neşe ve nişata kapalı bulunduran babalarımızla beraber tarihin bir türlü doymak bilmeyen gayyâsına göçüp gittiler.”²²

Sadaka istenecek sokağın başına gelindiğinde yedekçi tarafından “Allah Allah, bir Allah, kadim Allah, Şühedâ-i Kerbelâ, İmam Hasan ve Hüseyin aşkına, cemî-i enbiyâ ve evliyâ keremine, cümle mertler (cömertler) demine, gelip geçmiş müminlerin ervâhına hû diyelim hû” gülbankı okunurdu. Goygoycular ise bir ağızdan hû çekerek karşılık verirlerdi.²³ Okunan ilâhîlerle ilgili olarak değişik kaynaklarda şu ifadeler yer almaktadır. Her kafiide bulunan, sesi güzel bir Goygoycu ilâhîyi okur, beyit aralarında da diğerleri (yedekçi de dâhil) hep bir ağızdan terennümleri tekrar

²⁰ Koçu, s. 7056.

²¹ Mehmet Arslan, Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Tunceli Üniversitesi Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 74.

²² Talu, s. 1928.

²³ Aktaş, s. 47.

ederlerdi.²⁴ Her çaldıkları kapının önünde konusu Kerbelâ olan fakat muhtelif güfteli bir ilâhî okurlardı.²⁵ İstanbul’u mahalle mahalle dolaşan Goygoycular, dilenecekleri kapının önüne gelince seçmiş oldukları mersiyei belli bir makamda toplu olarak okurlardı²⁶.

Okunan ilâhî ve mersiyeler genellikle şu şekildedir:

Şehidlerin serçeşmesi
Enbiyanın bağı başı
Evliyânın gözü yaşı
Hasan ile Hüseyin’dir
“Yâ hoy goy canım”

Kerbelâ’nın yazıları
Şehit olmuş gazileri
Fatma ana kuzuları
Hasan ile Hüseyin’dir
“Yâ hoy goy canım”

Kerbelâ’nın ta içinde
Nur balkır siyah saçında
Yatır alkanlar içinde
Hasan ile Hüseyin’dir
“Yâ hoy goy canım”

(Âşık Yûnus)

Hasan ile Hüseyin’e olan işlere
Gökte melek yerde her can ağladı
Görün görün Yezitlerin halini
Bağladılar hep suların yolunu
Soldurdular Fatma Ana gülünü
“Yâ hoy goy canım”

²⁴ Koçu, s. 7056.

²⁵ Talu, s. 1929.

²⁶ Abdülaziz Bey, s. 320.

Medine şehrinde kalkıp göçtüler
Nice nice susuz yerler aşılar
Kerbelâ sahrasında şehit düştüler
“Yâ hoy goy canım”

Şeyhoğlu tatlı canına kıymadı
Ol Yezit oğlu Mervan’a uymadı
Gökte melek yerde her can ağladı
“Ya hoy goy canım”

Beni bir dağda buldular (Şeyhoğlu)
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba layık gördüler
Ânın için inilerim
“Yâ hoy goy canım”
(Yunus Emre)

Bu ilâhî ve mersiyelelerin beyit aralarında zaman zaman aşağıdaki terennümler okunmuştur.

“Sübhanallâh Sultan Allah
Her dertlere derman Allah”
“Mevla ya hoy goy canım”

Ey şehid-i Kerbelâ’ya ağlayan
Ağla mâtemdir muharemdir bugün
Nar-ı hasretle ciğerin dağlayan
Ağla mâtemdir Muharrem’dir bugün
Yâ hoy goy canım
Sinede serde gerektir dağ ola
Kanlı yaşlar dideden ırmağ ola
Ger dilerse menzilin uçmağ ola
Ağla mâtemdir Muharrem’dir bugün
Ya hoygoy canım

Gece gündüz ey Muhammet ümmeti
 İdelim can-ı Yezid'e laneti
 Ger dilersen ola Hakk'ın rahmeti
 Ağla mâtemdir Muharrem'dir bugün
 Ya hoygoy canım
 Kimdir ol şâh-ı şehidi Kerbelâ
 Nuri çeşmi Murtaza Âli Aba
 Ceddi pakidir Muhammet Mustafa
 Ağla mâtemdir Muharrem'dir bugün
 Ya hoygoy canım
 Her seher sanma şafakla şebnemi
 Andı kan ağlar felekler ol demi
 Âlemi tuttu Hüseyin'in şöreti
 Ağla mâtemdir Muharrem'dir bugün
 Ya hoygoy canım
 Çar yâr ile Muhammed ey saîd
 Oldular temsim zahmile şehit
 Kıldılar rahmetmeyip bunca pelid
 Ağla mâtemdir Muharrem'dir bugün
 Ya hoygoy canım
 Ey (Sezayi) bilmiş ol şahı Hüseyin
 Cümleye sevmektir anı farzı ayn
 Şeksiz eklullâha oldu nuri ayn
 Ağla mâtemdir Muharrem'dir bugün
 Ya hoygoy canım

(Hasan Sezayi²⁷)

Bu ilâhîlerin o dönemde nasıl bir beste ile okunduğu hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak, güftelerin 19. yüzyılda yaşamış bazı bestekârlar tarafından bestelenmiş örnekleri ile bu güfteleri hâiz diğer anonim bestelerin Goygoycular tarafından okunmuş olma ihtimali yüksektir. Yaptığımız araştırmada yukarıda güftesini verdiğimiz “Şühedâ'nın Serçeşmesi” adlı ilâhînin Goygoycular tarafından okunmuş olması muhtemel iki bestesini tespit ettik. Bunlardan birincisinin bestecisi bilinmemektedir. İlâhînin makâmı Hüseyini, usûlu ise Düyek'tir. İkinci ilâhî İsmail Dede

²⁷ Çağatay Ali Rıfat, Rauf Yekta, İrsoy Ahmet, Ezgi Suphi, *Hicri Senenin Her Ayın'da Okunmağa Mahsus İlahiler*, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, c. I, s. 50- 51

Efendi'ye aittir. Hicaz makâmında ve Düyek usûlündedir. Tespit ettiğimiz bir başka ilâhî, “Dolap Niçin İnilersin” güftesinin, Abdullah Dede tarafından yapılmış, Devri Hindi usûlünde ve Rast makâmındaki bestesidir. Tespit ettiğimiz son eser ise “Ey Şehid-i Kerbelâ'ya Ağlayan” adlı ilâhînin, Edirneli Sâlihazade tarafından yapılmış, Sofyan usûlünde ve Nişâbur makâmındaki bestesidir. Bu eserlerin notaları tebliğimizin ekler kısmında sunulacaktır.

Zamanla bu gelenekteki uygulamalar değişerek ilâhîleri ve mersiyelerin yerine anlamsız maniler okunmaya başlanmıştır. Sadri Sema, hatıralarında konu ile ilgili olarak şunları nakletmiştir:

İçlerinden biri önce bağırdı:

- Aksaray'dan çıktım yola! Sonra yanındakiler hep bir ağızdan haykırırlardı:

- Yaaa!... Yaaa!... Yaaa!..... hoy, goygoy canım
- Biz bakmayız sağa sola
- Yaaa!... Yaaa!... Yaaa!..... hoy, goygoy canım
- Yerde insan gökte melek!
- Yaaa!... Yaaa!... Yaaa!..... hoy, goygoy canım
- Karpuz çıkar bazen kelek
- Yaaa!... Yaaa!... Yaaa!..... hoy, goygoy canım

Bunların lafları böyle ipe sapa gelmez şeylerdi. Yâ yaları, hoy hoyları, goygoyları sokakları mahalleri çınlatırdı. Sonra içlerinden biri iri gözlerini kafeslere, pencerelere, kapılara dikerek seslenir hayır gürlardı:

- Yağdan, baldan pirinçten, bulgurdan
- Buğdaydan, şekerden!...²⁸

Bazı Hatıratlarda Goygoycular:

Balıkane Nazırı Ali Rıza Bey'in “Bir Zamanlar İstanbul” adlı Eserinden:

“İstanbul'da dilencilik iki şekilde yapılmakta idi. Birincisi sürekli olarak yapılanı ki bu, günümüzde de devam etmektedir. İkincisi ise geçici olarak yapılanıdır. Muharrem ayında sokaklarda ve birbirinin yedeğinde dolaşma hakkı bu gediklere aittir. Bunlar evlerin önünde dururlar, birbirlerinin omuzlarına dayanıp, yaslanarak ilâhî okumaya başlarlar. Okudukları ilâhînin nakaratı: “Gökte melek, yerde her can ağladı.” beyitidir.

²⁸ Sema, s. 137.

Bu beyitin sonuna bir de “Hoy goy canım” diye eklerler çocukluğundan işittiğim güfte hep budur, asla değişmez. İlâhi’nin sonunda içlerinden biri yüksek sesle dua eder, ötekiler: “Amin” derler. Evlerden kuru bakla, fasulye, nohut, buğday, pirinç, şeker, kuru üzüm gibi aşûre malzemesi veririler, aldıkları malzemeyi omuzlarında asılı olan torbalara koyarlar, diğer evlere geçerler, ilk on gün içinde topladıkları aşûre harcı bir hayli miktara ulaşır tabii bunları satıp bedelini aralarında paylaşırlar.”²⁹

Sadri Sema’nın Eski İstanbul Hatıraları Adlı Eserinden:

“Bizim çocukluk günlerimizde bir de Hoygoycular vardı. Sanırım bunlar Muharrem aylarında ortaya çıkarlardı, dörder beşer kişilik gruplar halinde sokakları dolaşırlar, sokak köpekleri ile dalaşırlar ve çalmadık asılmadık, takılmadık kapı bırakmazlardı. Bunlar iri yarı kör topal adamlardı. Saç, sakal, bıyık birbirine karışmış. Bakışları kalın, başlarında renk renk sarıklı sargılı, külahlar, kavuklar... Yüz, göz, el-ayak kir pas içinde. Sırtlarında bir alay torba. Keşkül bedest³⁰ evlerin önüne dikilirler, hep bir ağızdan haykırırlardı fakat ne gürültülü, ne gümbürtülü, ne kafa patlatıcı seslerle, mahallenin çocukları bunların etrafını sarar, şaşkın şaşkın perişan hallerine pejmürde kılık kıyafetlerine dalar, bağırıp haykırışmaları karşısında alıklaşırlardı. Korkanlar da olurdu gülenler de bulunurdu.”³¹

Söz korkudan açılmışken annelerin çocuklarını goygoycular yoluyla korkutmalarını anlatan, şu satırları Ekrem Talu’nun kaleminden aktaralım:

“Mahalle karıları Goygoyculardan arsız çocuklarının tethiş ve terbiyesi bakımından pek istifade ederlerdi. Goygoycu onlar için: bekçi, polis, sâka³², kör dilenci, eskici Yahudi gibi hakiki ve canlı, karakoncolos³³, çarşamba karısı kabîlinden efsanevî ve mevhum korkuluklardan biri idi. Velet, katıla katıla yaygarayı bastı mı, anne hanım tehdidini savururdu: -Dur! Muharrem gelsin de seni Goygoycunun torbasına koyayım, görürsün, gavurun piçi! derdi”.³⁴

Goygoycuların Anadolu köylüsü oldukları ve Muharrem ayında İstanbul’a geldikleri veya özbeöz İstanbullu oldukları hakkında çeşitli rivayetler vardır. Koy koy kelimesinin telaffuz edemedikleri, bunun yerine

²⁹ Ali Rıza Bey, s. 86.

³⁰ Keşkül bedest: Elde keşkül

³¹ Sema, s. 137-138.

³² Asker

³³ Eskiden cadı gibi ürkütücü tipler için kullanılan terim.

³⁴ Talu, s. 1929.

goy goy dedikleri için Anadolu olma ihtimalleri vardır,³⁵ ancak bunlar İstanbul'a sonradan yerleşen Anadolu köylüleri de olabilir. Bazı kaynaklarda ekseriyetle Anadolu oldukları³⁶ ve Muharrem ayında ortaya çıkmalarından dolayı da Alevî ya da genel olarak Şîî olmaları kuvvetli ihtimaldir³⁷. R. Ekrem Koçu ise bunların Anadolu'dan geldiklerini ve aslen Darendeli olduklarını belirtir.³⁸

Goygoycuların Tarih Sahnesinden Çekilmesi:

10 Mayıs 1909'da çıkarılan "Serseri ve Mazanne-i Sû Eşhas"³⁹ hakkındaki kanun ile İstanbul'da bulunan işe yaramaz serseri ve dilenciler sokaklardan toplanılarak çalışabilecek durumda olanlar başka şehirlere çalışmaya gönderilmiş, yaşlı ve sakatlar ise Dar'ül-Aceze'ye yerleştirilmişlerdir. Çalışmaya gönderilenler için genellikle İzmir, Selanik ve Beyrut gibi ticaret merkezi vilayetler tercih edilmiştir. Serseri ve dilencilerin takibinden İstanbul emniyet müdüriyeti sorumlu tutulmuştur⁴⁰. Kanunun gerekleri tam olarak yerine getirilememiş olsa da Goygoyculuğun ortadan kalkmasını sağlamıştır.

Son olarak Rıza Tevfik'in şu mısraları ile bahsimizi kapatıyoruz:

"Asri Goygoyculuk"

Biz Rumeli abdalıyız, Anadol'a göç ettik;
Ar u vakârı kaldırdık kendimizi hiç ettik,
Batınımız ma'mur oldu, hazineler iç ettik,
Yolda, bir münkire çattık, zevkimizi piç ettik.
Lanet olsun o imansız Feylesof'un canına
En sonunda girdi mazlum Fûzuli'nin kanına!
Ya Hoy goy goy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

Suikast eyleyip hain, süngüsünü zağladı,
Biz tabanı yağlamadan sinemizi dağladı,

³⁵ Karabey, s. 20.

³⁶ Mehmet Zeki Pakalın, "Goygoycular", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, s. 673."

³⁷ Uğur Göktaş, "Goygoycular", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.II, s.404.

³⁸ Koçu, s. 7056.

³⁹ Kendisinden kötülük beklenen şahıslar.

⁴⁰ Nadir Özbek, "II Meşrutiyet İstanbulunda Dilenciler ve Serseriler", *Toplumsal Tarih*, Nisan 1999, sy.

64, s. 34 – 39.

Cümlemizi toparladı bir kazığa bağladı,
Halimize gökte melek, yerde insan ağladı.
Lanet olsun o imansız Feylesof'un canına!
En sonunda girdi mazlum Fûzuli'nin kanına!
Ya Hoy goy goy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

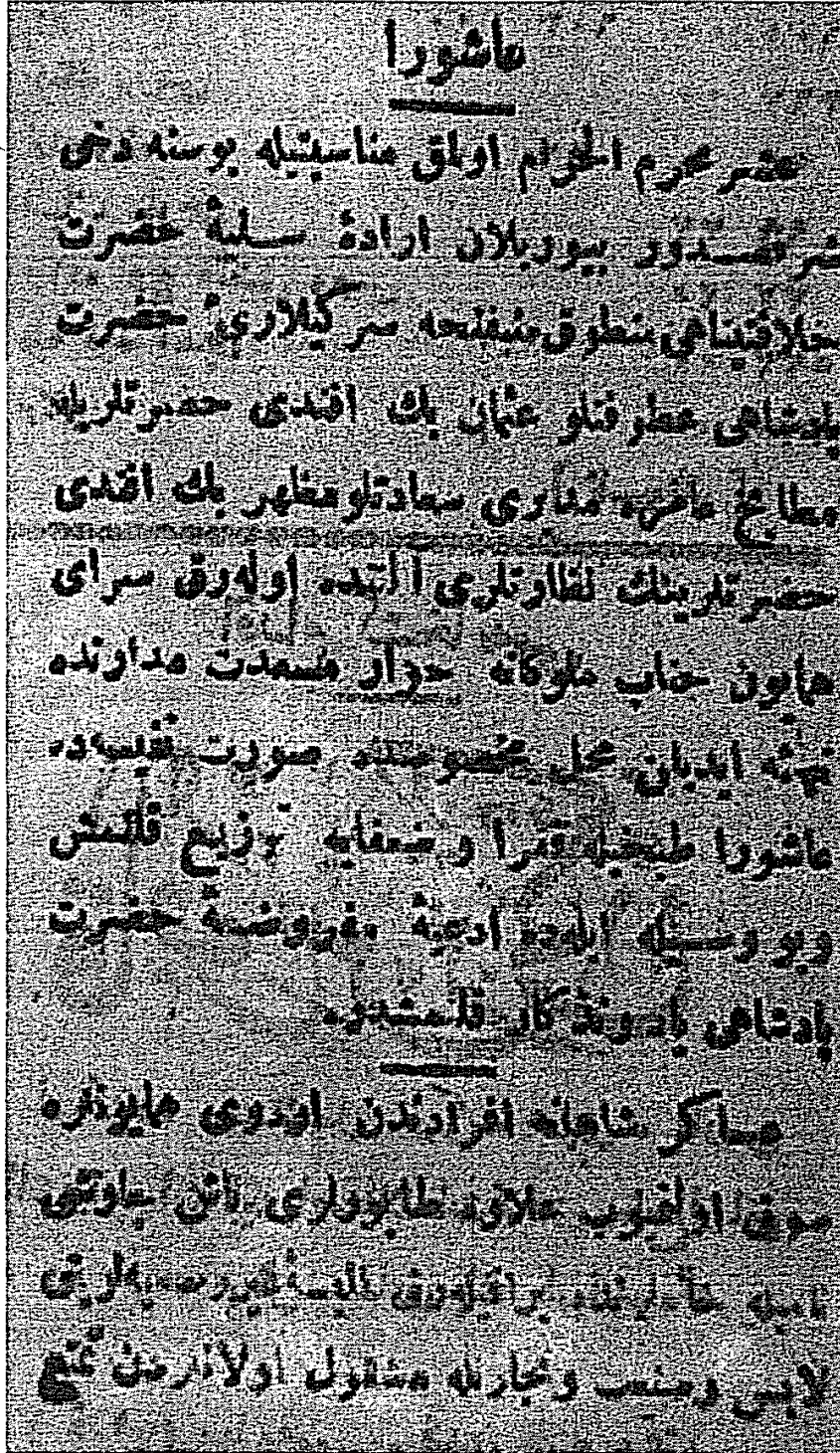
Pîrimiz Nur Baba candır, suya batmaz güneştir;
İşi gücü riyâzettir, kör nefsiyle güreştir,
Kerâmeti söz götürmez, yaşayışı beleştir,
Fakat zındıklar elinden işimiz keşmekeştir.
Lânet olsun o imansız Feylesof'un canına,
En sonunda girdi mazlum Fûzuli'nin kanına!
Ya Hoy goy goy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

"Pir evi" miz Turan'dadır, Kızıl Elma Dağı'nda;
Nice küçüklerimiz var imamzâde çağında;
Mânâda Yunus'u görmüş pirim kendi sağında;
Keşkûlümüz kalacakmış meğer balık ağında!
Lânet olsun o imansız Feylesof'un canına,
En sonunda girdi mazlum Fûzuli'nin kanına!
Ya Hoy goy goy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

Biz goygoycu dervişleriz, her birimiz ermiştir;
Maksadımız lokma, aştır, zikrimizde geviştir,
Biz ne Şîî, ne Sünnîyiz, mezhebimiz geniştir,
Böyle bir dava çıkarmak meded Allah, ne iştir?
Lânet olsun o imansız Feylesof'un canına,
En sonunda girdi mazlum Fûzuli'nin kanına!
Ya Hoy goy goy canım!!!
Bulgur aşk et imanım!!!

Muharrem ayları geçti, Hak imdâda yetişse!
"Şey'en lillah" dedik yâhu! Hor bakmayın dervişe!
Kurban etti bizi zâlim sonra geçirdi şişe
Yahya Baba'nın postunu serdi kızgın güneşe

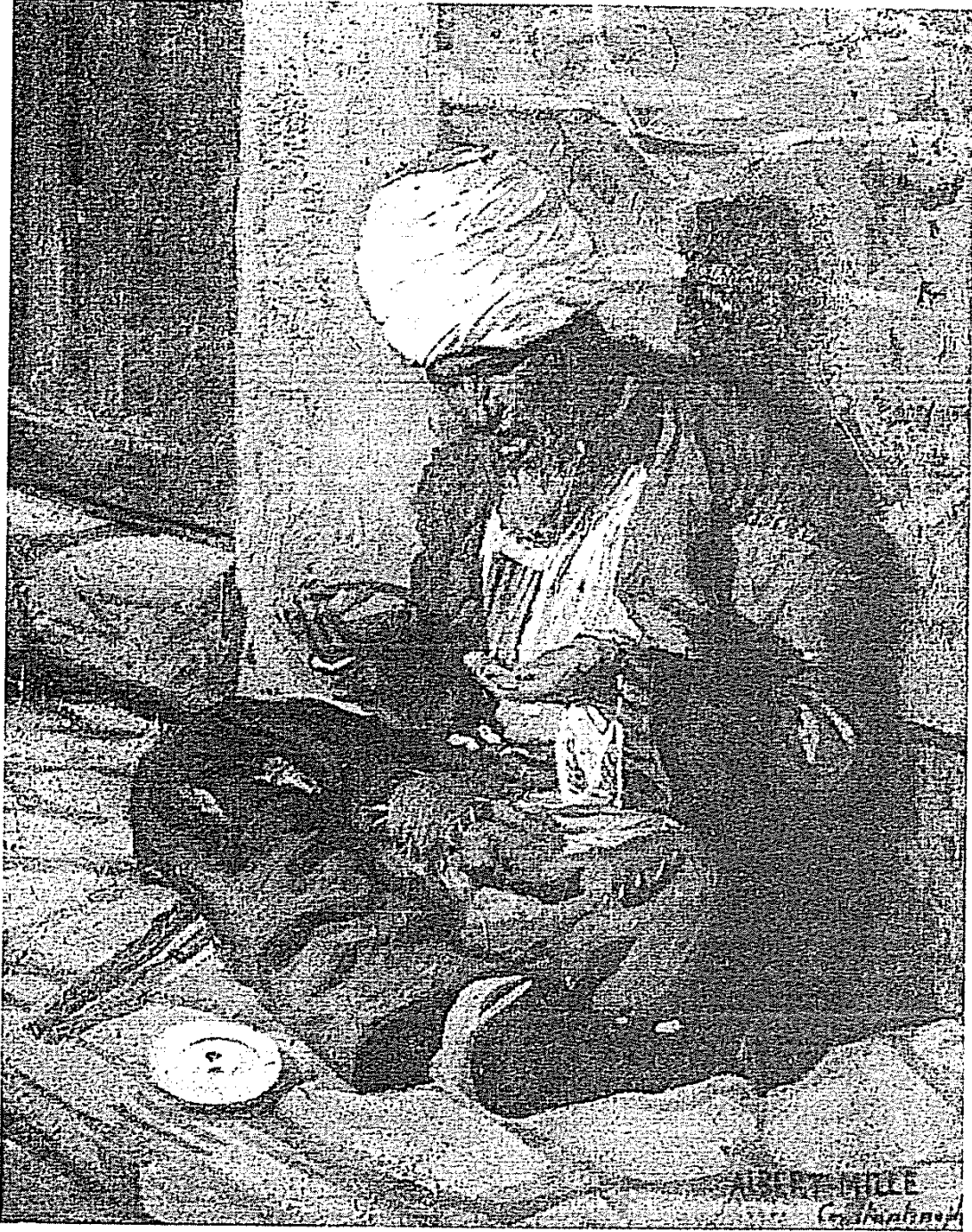
Lânet olsun o imansız Feylesof'un canına,
 En sonunda girdi mazlum Fûzuli'nin kanına!
 Ya Hoy goy goy canım!!!
 Bulgur aşk et imanım!!!⁴¹

EK1: Metin İçerisinde Yeni Harflerle Verdiğimiz “Aşûra” Adlı Gazete Haberi.

⁴¹ Rıza Tevfik, “Asri Goygoyculuk”, Aydede Dergisi, Haziran 1922, sy.46,s. 1.

مراسم تعزیت
 دون اقسام ایرانیاں جو عشر مہاء محرم الحرام
 اولیٰ حبیبہ شہر میں مقیم تھے ابراہیم طرقتوں
 والدہ ، یوسفیان ، سلیل ، وزیر ، جعفریہ
 خانہ بدہ مراسم تعزیتکاری ایسا ایدلشدہ
 والدہ خاتون اطراف و دیواری واما کن
 وجداری سراپا سیامہ بود و توبیہ حاجبا فالوسل
 و آویزہ ایضاد اولیٰ و مرتبہ خسروان
 و تعزیت کریان دستہ دستہ حسن خانہ داخلی
 اولہرق دھاتہ اطرائی بلولاشہ شل واریقوہ
 دقاری مرانی دل و زک تاثیرہ حاضر و غیور
 آثار البشاد در ایران سلادنی مصلحتکاری
 و وفادت و اولہ لوسخانہ ارکان مایوری مراسم
 تعزیت التاشدہ حاضر و غیور و البشاد در
 قافیل اجرای رسم تعزیت ایچہ و ن اوکلرندہ
 مشاہد بولندیق سالہ خان ایچہ و بستہ کیروپ

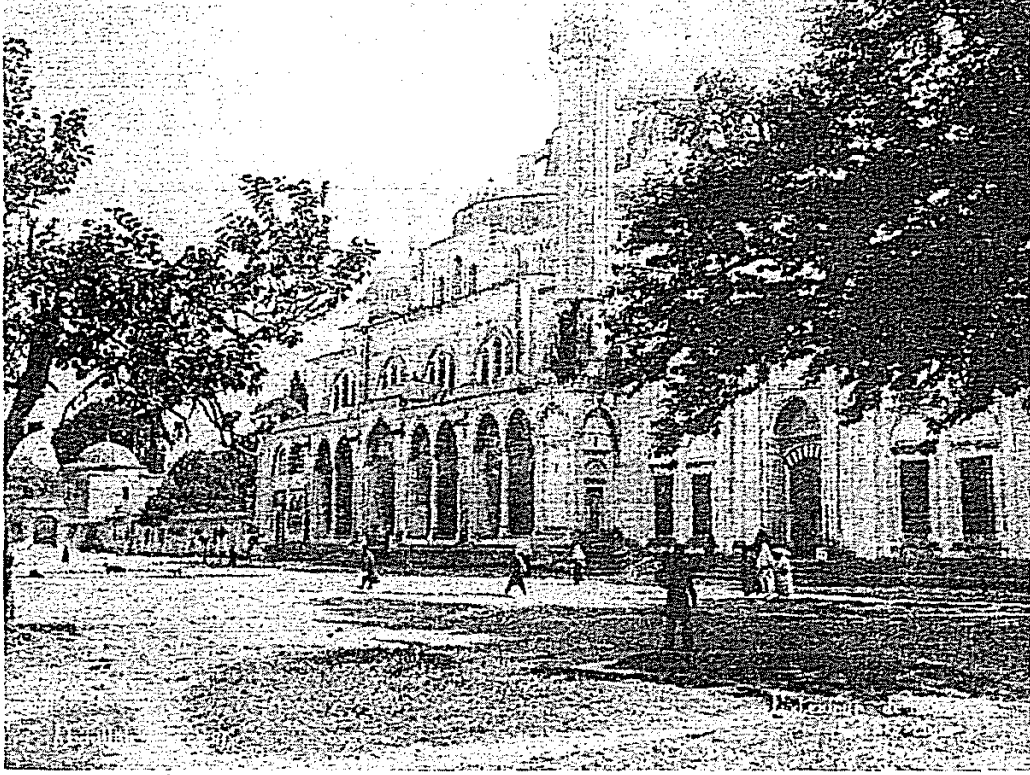
EK-3: 19. yy. İstanbul'dan Bir Dilenci Resmi

EK-4: 19. yy. İstanbul'dan Bir Dilenci Resmi

EK-5: 19. yy. İstanbul'dan Bir Dilenci Resmi

EK-6: Sultan Abdülhamit'in Hükümdarlık Yıllarında Şehzade Camii.

EK-7: Bir Goygoycu Tasviri.

MUHARREM İLÂHİLERİ

NIŞABUR MAKAMINDA İLÂHÎ

Çiğfte : Hasan Sezai Efendi'nin
Beste : Etilerli Salih Zadenin

Sofyan [64] E ay ge hi di ke ke-i be

N:28

lâ ya a ağ la ya n

a ağ la ma te m di di ni mu

ha r re m di dir bu gū n

a ağ la ma tem di di ni mu

ha r re m di dir bu gū n [SON]

Meyan

Na na ri ha si re-t le le ci

ge ri n da dağ la ya nı

EK-8: Ey Şehid-İ Kerbelâ'ya Ağlayan Adlı İlahinin Tespit Ettiğimiz Notası.

RAST İLÂHÎ (Dolap niçin İnlersin)

Devr-1 Hindî
J.140

Beste: Abdullah Dede
Güfte: Yûnus Emre

Do lap ni çin i ni ler
Der viş Yû nus ey dūr a

sin ya Hay Der dīm var dır i ni
hı ya Hay Göz ya şı dō ker gü

le rīm Ah Ben Mev lâ ya
na hı Ah Hak ka â şı

â şık ol dum ya Hay A nin i
kım val la hi ya Hay A nin i

çin i ni le rīm D.C
çin i ni le rīm

EK -7: Dolap Niçin İnlersin Adlı İlahinin Tespit Ettiğimiz Notası.

HÜSEYİNİ İLÂHİ*

ŞÜHEDÂNIN SER ÇEŞMESİ
- MÜREKKEPİ -Göbe : Yunus Emre Hz.
(1240-1320)
Bende 27

Uçul : Döyrek

Şü - he - dâ - nım ser çeş - me - - - si yâ i - mâm

yâ Hü - seyn En - bi - yâ - nın boğ - ra ba - - - ş

şâ - hu mer - dâ - nım i - mâm Ev - li - yâ - nım

şâ - zü ya - - - ş yâ i - mâm yâ Hü - seyn

Ah be - nim Ha - se - - nî vah be - nî

Hü - sey - nî Yar - be - lî - da şe - hîd o - lu - n

şâ - hu mer - dâ - nım i - mâm

Şühedânın ser çeşmesi
Enbiyânın boğrı bağı
Evliyânın gözü yağı
Ah benim Hasen'im
Kerbela'da şehîd olan

Kerbela'nın yazuları
Şehîd olmuş gözleri
Fâtımâ ana kuzuları
Ah benim Hasen'im
Kerbela'da şehîd olan

Dedesiyle bile veren
Kevser ırmağında duran
Susuz ümitsiz su veren
Ah benim Hasen'im
Kerbela'da şehîd olan

Kerbela'ya uğrayan
Derili yürek dağıyan
Yâne yâne oğlayan
Ah benim Hasen'im
Kerbela'da şehîd olan

Gökde buğrı pürelendi
Sine ciğer yârelendi
Fâtımâ'na kârelendi
Ah benim Hasen'im
Kerbela'da şehîd olan

Yünus ıder dünya fânî
Senden evvel gelen hanî
İki cihânın sütlüğü
Ah benim Hasen'im
Kerbela'da şehîd olan

Nakarat :

Yâ imâm yâ Hüseyin
Şâh-ı merdânım imâm
Yâ imâm yâ Hüseyin
Vah benim Hüseyin'im
Şâh-ı merdânım imâm

EK-10: Tansu Tanyar Tarafından Çizilmiş Goygoycu Tasviri

EK-11: Goygoycular'ı Dilenirken Tasvir Eden Bir Görüntü (Tansu Tanyar)